

БАЗОВЕ ПЕРЕДДОГОВІРНЕ ПРАВОВІДНОШЕННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОБҐРУНТУВАННЯ

Карнаух Вадим Сергійович,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті здійснено критичний аналіз підходів до розуміння правової природи переддоговірних відносин. Особливу увагу приділено кваліфікації переддоговірних відносин як стадії розвитку договірної зобов'язаності та визнанню зобов'язальної природи переддоговірних правовідносин, які враховують існування обов'язку добросовісної поведінки. У зв'язку з цим досліджено перспективи обґрунтування базового переддоговірного правовідношення у світлі Draft Common Frame of Reference («Принципів, визначень та модельних правил Європейського приватного права»). Виявлено особливості термінології DCFR, зокрема, розуміння в Книзі III «Обов'язки та відповідні права» під терміном "obligation" суб'єктивного цивільного обов'язку, який має виконати боржник в зобов'язальному правовідношенні. Визначено перешкоди для кваліфікації обов'язку добросовісного ведення переговорів як обов'язку у зобов'язанні. Для перспектив оновлення цивільно-правових норм у процесі рекодифікації визначено додаткові аспекти вказаної проблематики на основі положень Цивільного кодексу України. Звернуто увагу на специфіку для українського приватного права німецького законодавчого підходу, що передбачає виникнення зобов'язання на підставі вступу в переговори. На основі правил DCFR досліджено питання щодо можливості розуміння "duty" (обов'язку) як конститутивного елементу для базового переддоговірного правовідношення, яке не є зобов'язанням. Зроблено висновок, що існування такого обов'язку в рамках правовідношення не виключається. Можливість обґрунтування базового переддоговірного правовідношення на основі здобутків національної правової традиції пов'язується зі зверненням до категорії відносних цивільних правовідносин.

Ключові слова: переговори, переддоговірні правовідносини, зобов'язання, договірне зобов'язання, DCFR, Принципи, визначення та модельні правила Європейського приватного права, Концепція оновлення Цивільного кодексу України, добросовісність, обов'язок.

Karnaukh Vadym. Basic pre-contractual legal relationship: current state and prospects of substantiation

The article provides a critical analysis of approaches to understanding the legal nature of pre-contractual relations. Particular attention is paid to the qualification of pre-contractual relations as a stage of development of a contractual obligation and recognition of the obligatory nature of pre-contractual legal relations which consider the existence of the duty of good faith. In this regard, the author examines the prospects for substantiation of the basic pre-contractual legal relationship in the light of the Draft Common Frame of Reference (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law). The peculiarities of the DCFR terminology, in particular, the understanding in Book III "Obligations and corresponding rights" of the term "obligation" as a subjective civil obligation to be fulfilled by the debtor in obligation as legal relationship are identified. The author identifies the obstacles to qualifying the duty to negotiate in good faith as an obligation in obligation as legal relationship. With a view to the prospects of updating civil law provisions in the course of recodification, the author identifies additional aspects of this issue based on the provisions of the Civil Code of Ukraine. The author draws attention to the specificity of the German legislative approach which provides for the emergence of an obligation based on the entry into negotiations for Ukrainian private law. Based on rules of the DCFR the author investigates the issue of whether it is possible to understand "duty" as a constitutive element

for the basic pre-contractual legal relationship which is not an obligation. It is concluded that the existence of such duty within the legal relationship is not excluded. The possibility to substantiate the basic pre-contractual legal relationship based on the achievements of the national legal tradition relates to reference to the category of relative civil legal relations.

Key words: negotiations, pre-contractual legal relations, obligation, contractual obligation, DCFR, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Concept of Updating the Civil Code of Ukraine, good faith, duty.

Осмислення в сучасній цивілістичній думці переддоговірних відносин переважно здійснюється на основі існуючих норм права. Такий підхід є обґрунтованим для відображення об'єктивного стану приватноправового регулювання. Водночас у процесі оновлення цивільного законодавства набуває актуальності прогностичний рівень дослідження з урахуванням категоріального апарату національної правової доктрини та Принципів, визначень та модельних правил Європейського приватного права (Draft Common Frame of Reference) – ключового орієнтира для рекодифікації.

Передусім сформулюємо декілька застережень, які можуть окреслити межі цієї роботи та виразити її актуальність.

По-перше, серед авторів Концепції оновлення Цивільного кодексу України є консенсус щодо: 1) доцільності звернення особливої уваги на необхідності значного розширення обсягу нормативного регулювання переддоговірних відносин та 2) необхідності об'єктивації переддоговірної відповідальності в оновленому Цивільному кодексі України, правову природу якої пропонується визначати як відповідальність за зловживання правом [1, с. 45, 47]. По-друге, під базовим переддоговірним правовідношенням ми розуміємо правовідношення, зміст якого становлять суб'єктивне право на ведення переговорів з кореспондуючим суб'єктивним обов'язком добросовісного їх ведення кожної сторони переговорів за умови визначення юридико-фактичної властивості переговорів законодавцем [2, с. 68, 139]. Таке правовідношення є регулятивним та організаційним, а вказана юридико-фактична властивість може опосередковано впливати з регламентації обов'язку добросовісної поведінки учасників переговорів. По-третє, наукові позиції щодо можливої правової кваліфікації переддоговірних відносин створюють передумови для дискусії.

Питання природи переддоговірних відносин предметно досліджували К. О. Куклева, Н. І. Майданик, В. В. Надьон. Опосередковано торкалися вказаної тематики В. В. Васильєв, Н. М. Квіт, А. Р. Чанишева та інші вчені. О. В. Кохановська, В. О. Кохановський, В. В. Цюра зверталися до положень DCFR при розгляді переддоговірних відносин.

Огляд доктринальних поглядів убачається послідовним розпочати з тих підходів, які не передбачають надання самостійного правового значення переддоговірним відносинам.

Так, у фундаментальному монографічному дослідженні, присвяченому рекодифікації цивільного законодавства України, Н. С. Кузнецова та В. М. Захватаєв вказують на те, що важливим напрямом модернізації положень про регулювання договірних відносин є регламентація переддоговірних стосунків – самої процедури ведення переговорів, особливо дотримання принципу добросовісності, чесного ведення переговорного процесу, дотримання умов конфіденційності, регулювання питань переддоговірної відповідальності. Водночас ученими зазначається про: доцільність у межах рекодифікації в ЦК України передбачити правила, що регулюють переддоговірну фазу правовідносин між сторонами договору; необхідність прямо передбачити в ЦК України принцип, згідно з яким оферта або висування пропозиції про проведення переддоговірних переговорів, їх проведення та припинення носять вільний характер, але при цьому названі заходи повинні задовольняти загальним вимогам сумлінності; необхідність зауважити, що в разі порушення вимог щодо переддоговірної або договірної стадії відносин, винна сторона зобов'язана відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну такими діями, яка водночас не може мати на меті компенсацію втраченої вигоди через неукладення дого-

вору або втрату можливості отримати цю вигоду; необхідність формулювання більш конкретних, особливих правил у зв'язку із встановленням принципів вимог щодо переддоговірної стадії правовідносин [3, с. 334, 338].

Видається, що наведена позиція засновується на уявленні про правове значення лише договірних відношення – зобов'язання, яке виникає на підставі договору та у своєму розвитку проходить стадію переговорів. Правовий характер вказаної стадії не заперечується, але він цілком охоплюється договірним зобов'язанням.

А. Б. Гриняк також розглядає переговори у вказаних рамках, зазначаючи про доцільність при оновленні параграфу 2 глави 16 ЦК України «Укладення, зміна і розірвання договору» врахування закріпленого у DCFR досвіду покладання на потенційних контрагентів на переддоговірному етапі обов'язку добросовісної поведінки, наслідком порушення якого буде відшкодування заподіяних цим збитків. Водночас прикметно, що вчений пропонує включити до глави 16 ЦК України статтю «Ведення переговорів» та передбачити у такій статті право особи на вільне та добросовісне ведення переговорів з дійсним наміром досягти домовленостей з іншою стороною, а також відповідальність винної сторони в разі порушення цього обов'язку за збитки та моральну шкоду, завдані іншій стороні таким порушенням [4, с. 116, 118].

Наукове сприйняття переддоговірних відносин як стадії договірних правовідносин кореспондує також позиції, висловленій у постанові Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2020 року в справі № 688/2908/16-ц, у якій Велика Палата Верховного Суду звернула увагу, що відсутність договірних відносин між сторонами до моменту укладення договору не означає, що на переддоговірній стадії сторони не несуть жодних обов'язків по відношенню одна до одної. Добросовісність та розумність належать до фундаментальних засад цивільного права (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України). Отже, і на переддоговірній стадії сторони повинні діяти правомірно, зокрема, поводитися добросовісно, розумно враховувати інтер-

еси одна одної, утримуватися від недобросовісних дій чи бездіяльності. Прояви таких обов'язків та недобросовісної чи нерозумної поведінки є численними і не можуть бути визначені у вичерпний спосіб. Зокрема, недобросовісну поведінку може становити необґрунтоване припинення переговорів, пропозиція нерозумних умов, які завідомо є неприйнятними для контрагента, вступ у переговори без серйозних намірів (зокрема з метою зірвати укладення договору з третьою особою, наприклад з конкурентом недобросовісної сторони переговорів), нерозкриття необхідної контрагенту інформації тощо. При цьому обов'язок діяти добросовісно поширюється на обидві сторони [5].

На нашу думку, розуміння переговорів як стадії розвитку договірних зобов'язання є обґрунтованим в умовах відсутності законодавчого закріплення обов'язку добросовісної поведінки учасників переговорів, а також при сприйнятті урегульованості нормами права як загальної ознаки будь-якого цивільного правовідношення. Позитивною рисою цього розуміння є врахування процесу розвитку договірних зобов'язання. Разом з цим, труднощі для беззастережної згоди з відповідними поглядами з'являються у разі закріплення цивільним законом відповідного обов'язку, відсутності укладення договору, а також настання негативних майнових наслідків для сторони у результаті поведінки недобросовісного учасника переговорів. Менш рельєфно проблема виражається за обставин, коли переговори припиняються добросовісно без будь-яких змін у майновому стані, викликаних недобросовісною поведінкою. Договір не укладено, збитки – відсутні, але індивідуалізований зв'язок між суб'єктами переговорів виник, відбувся перехід від імперативної норми та абстрактної моделі до реальних відносин між конкретними особами, які виявили свою волю – розпочали переговори, цим самим погодилися з обов'язком добросовісного ведення переговорів та виконували його до припинення переговорів.

До наведених вище наукових підходів примикає позиція, згідно з якою вимога добросовісності прямо враховується, але відповідний обов'язок не має само-

стійного значення в межах договірної зобов'язання. Звертаючись до німецької цивілістики, Н. Ю. Голубева зауважує, що добросовісна поведінка не складає якогось особливого охоронного обов'язку – добросовісність супроводжує дії з надання. Причому як здійснення основних, так і додаткових обов'язків. Тому добросовісність є властивістю поведінки боржника, а не окремим обов'язком, відірваним від обов'язку з надання [6, с. 523–524].

На наш погляд, крім збереження вищевказаного упущення, що заважає з'ясувати правову природу зв'язку між сторонами переговорів, який виник та існував протягом деякого часу, але не призвів до виникнення договірної зобов'язання, передчасним вбачається поєднання немайнового аспекту у вигляді обов'язкової добросовісної поведінки на стадії до виникнення договірної зобов'язання з об'єктом та виконанням такого зобов'язання.

Компромісною виглядає думка В. В. Васильєва, який указує про те, що переддоговірні цивільні відносини, потрапляючи під вплив положень чинного цивільного законодавства України, стають цивільними правовідносинами з власним змістом, тобто правами і обов'язками їх учасників. Водночас формулюючи висновок щодо судового порядку укладення договору як не властивого приватноправовій сфері суспільних відносин способу правостановлення, дослідник говорить про переддоговірний етап правовідносин [7, с. 67–68].

Обережною є позиція Н. М. Квіт, яка зауважує про існування між сторонами майбутнього договору певного правового зв'язку, який передчасно називати зобов'язанням, але неможливо ігнорувати [8, с. 82].

Інший підхід передбачає визнання переддоговірних правовідносин. В. І. Борисова зазначає, що переддоговірне правовідношення – волевиявлення сторін спрямоване на створення юридичного факту у вигляді укладеного договору [9, с. 89].

В. В. Надьон початково розглядала переддоговірні правовідносини в рамках дослідження попереднього договору. У результаті дослідниці дійшла висновку, що в українському законодавстві перед-

договірні відносини є зобов'язальними і на них поширюються норми цивільного законодавства, що стосуються договірних зобов'язань, зокрема й питання цивільно-правової відповідальності [10, с. 288]. Подальша розширена позиція передбачає кваліфікацію переддоговірних правовідносин як самостійного виду правовідносин, які мають складну структуру, що поєднує елементи договірних і недоговірних зобов'язань. Зазначено не лише про самостійність переддоговірних правовідносин у системі приватного права, але й про їх особливу правову природу, про що свідчить наявність самостійного предмета, переддоговірних прав, обов'язків сторін, цивільно-правової відповідальності за порушення сторонами своїх зобов'язань, а також системи норм матеріально-правового та колізійного регулювання у національному законодавстві різних країн [11, с. 599–600].

Широкий погляд на переддоговірні правовідносини з акцентом на їх особливій природі заслуговує на підтримку, але виглядає дещо недостатнім для обґрунтування категорії базового переддоговірного правовідношення, яке можливо відокремити від тих переддоговірних зобов'язальних правовідносин, які охоплюють правовідносини, що виникають на підставі попереднього договору, та переддоговірну відповідальність.

А. Р. Чанишева наблизилась до з'ясування природи початкового переддоговірного правовідношення, яке не є зобов'язанням. Науковиця вказує, що зобов'язальні відносини як елемент системи цивільних правовідносин взаємодіють із правовідносинами, що виникають на стадії укладення договору. На стадії укладення договору зазвичай виникають правовідносини, що не є зобов'язальними. Лише у випадках, коли укладення договору є обов'язковим для обох сторін або для однієї з них, виникають зобов'язання щодо укладення договору. Незважаючи на те, що правовідносини щодо укладення договору можуть мати і не мати форму зобов'язання, вони передують зобов'язальним відносинам, а до змісту останніх включатись жодним чином не можуть. Коли правовідносини щодо укладення договору вичерпали себе, дого-

вір вважається укладеним, і в цей самий момент виникає зобов'язання [12, с. 114].

У цілому підтримуючи висловлену позицію, зауважимо, що формулювання її на основі діючих законодавчих положень перешкоджає враховувати можливу підпорядкованість поведінки учасників переговорів принципу добросовісності як чинник виникнення базового переддоговірного правовідношення.

Н. І. Майданик зазначила, що за своєю природою переддоговірні правовідносини є юридично незавершеними та довірчими відносинами, з моменту виникнення яких між сторонами виникає зв'язок особливого роду – довірче відношення, що вимагає від них взаємної добропорядності [13, с. 61].

Поділяючи акцент стосовно вимоги добросовісності як визначальної ознаки зв'язку відповідних суб'єктів, зауважимо про деяку невизначеність щодо значення нормативного закріплення обов'язку добросовісності, а також юридичної незавершеності для можливості визнання переддоговірних правовідносин.

У межах поглядів, для яких характерним є визнання переддоговірних правовідносин, особливу увагу слід звернути на уявлення про зобов'язальну природу відповідних правовідносин, які враховують існування обов'язку добросовісної поведінки.

Так, К. О. Куклева розглядає переддоговірний обов'язок інформувати, переддоговірний обов'язок про конфіденційність, переддоговірний обов'язок добросовісності як одночасно переддоговірні обов'язки та зобов'язання. На думку дослідниці, такі переддоговірні обов'язки та зобов'язання автоматично покладаються на сторони, які вступають у переговори. Їх існування пов'язано з веденням ділових переговорів, що передували укладенню договору. Ці обов'язки і зобов'язання необхідно відрізняти від зобов'язань, що випливають із попередніх угод. Якщо зобов'язання, що випливають з попереднього договору, походять з попередньої угоди, яка пов'язує сторони, зобов'язання, що випливає з самого факту, що сторони вступили в переговори, існує тільки тому, що сторони встановили переддоговірні відносини. Крім цього, переддоговірні і договірні відносини визнаються не загальними

(абстрактними) обов'язками стосовно невизначених осіб, а зобов'язаннями, що полягають у конкретних обов'язках з виконання і повноваженнях вимагати їх виконання, які пов'язують певних осіб [14, с. 32, 140].

Погоджуючись із запереченням загального характеру переддоговірних обов'язків, деякі сумніви викликає твердження про наявність переддоговірних зобов'язань, що слідує з визнання відповідних обов'язків. Також зауважимо про недостатню визначеність позиції в частині, яка стосується стадії юридичного факту. Видається, що автоматичність покладення обов'язків на сторони переговорів може спростовуватися як вказаним запереченням загального характеру обов'язків, так і вказівкою на факт вступу сторін в переговори.

У монографічному дослідженні Р. А. Майданика зазначається про розгляд переддоговірної відповідальності як самостійного виду цивільно-правової відповідальності у зв'язку з порушенням переддоговірного зобов'язання, зміст якого становить обов'язок сторін добросовісно вести себе на переддоговірній стадії відносин. Указується про відповідність такої позиції сучасним світовим тенденціям з гармонізації та уніфікації права, наприклад, ст. II-3:301 DCFR [15, с. 206].

Зауважимо про невизначеність співвідношення між переддоговірним зобов'язанням та переддоговірною стадією відносин, що створює можливості для різного тлумачення. Водночас більш важливим для з'ясування перспектив обґрунтування базового переддоговірного правовідношення є уточнення наведеної позиції у світі DCFR. Такий аналіз також спрямовується на перегляд позиції щодо фіксації правомочності вимоги належної поведінки в структурі суб'єктивного права, яке входить до змісту базового переддоговірного правовідношення [2, с. 135, 185–186].

По-перше, термінологія Draft Common Frame of Reference має суттєві особливості. Доцільно враховувати: 1) відсутність у DCFR дефініції "*legal relationship*" (правовідношення/правовідносини) у складі Додатку «Визначення», а також відсутність у вказаному Додатку визначень, які не містять жодного правового поняття

[16]; 2) невикористання в DCFR на категоріальному рівні поняття юридичного факту (виокремлюється категорія юридичного акту, але без чіткого визначення зв'язку з правовідношенням – В.К.); 3) розуміння в Книзі III «Обов'язки та відповідні права» під терміном "*obligation*" корелята права на виконання, що характеризує сторону боржника у правовідносинах між боржником і кредитором [16, с. 699], тобто суб'єктивного цивільного обов'язку, який має виконати боржник в зобов'язальному правовідношенні; 4) термін "*duty*", який вживається зокрема при закріпленні вимоги добросовісної поведінки учасників переговорів відрізняється від терміна "*obligation*". Не всі обов'язки ("*duties*") є суб'єктивними цивільними обов'язками ("*obligations*") [16].

По-друге, наявні перешкоди для кваліфікації обов'язку добросовісного ведення переговорів як обов'язку в зобов'язальному правовідношенні. Відповідно до ст. II.-3:301 DCFR: (1) Особа вільна в проведенні переговорів та не відповідає за недосягнення угоди. (2) Особа, яка бере участь у переговорах, має обов'язок вести їх добросовісно й чесно та не припиняти переговори у випадках, коли це буде суперечити вимогам добросовісності й чесної ділової практики. Цей обов'язок не може бути виключений або обмежений договором. (3) Особа, яка порушила цей обов'язок, відповідає за шкоду, завдану другій стороні таким порушенням. (4) Вимогам добросовісності й чесної ділової практики суперечать, зокрема, вступ у переговори та їх ведення без дійсного наміру досягти угоди з другою стороною.

Розробниками DCFR у коментарі до цього правила зауважується, що йдеться про "*duty*", а не "*obligation*". Способи захисту за невиконання "*obligation*" (тобто, суб'єктивного цивільного обов'язку в зобов'язальному правовідношенні – В.К.) не підлягають застосуванню. Зокрема, не є можливим застосування способу захисту у вигляді виконання обов'язку в натурі, що пояснюється неможливістю забезпечити примусове виконання обов'язку добросовісного ведення переговорів [16, с. 271].

У коментарі до ст. III.-1:103, яка закріплює вимогу добросовісності в межах зобов'язального правовідношення, не

заперечується потенційна можливість визначення обов'язку добросовісної поведінки саме як обов'язку в зобов'язанні ("*obligation*", а не "*duty*" – В.К.), але видається, що цей шлях не було обрано розробниками. Про це свідчать посилання на автономію сторін, проблемність меж суддівського втручання шляхом примушування до добросовісної поведінки та можливу неприйнятність способів захисту за невиконання обов'язку в зобов'язанні за порушення обов'язку добросовісної поведінки [16, с. 706].

По-третє, щодо такого способу захисту як примушування до виконання негрошових зобов'язань, передбаченого ст. III.-3:302 DCFR та про доцільність розгляду можливості імплементації якого вказується в Концепції оновлення Цивільного кодексу України [1, с. 43], розробники DCFR зазначають про можливість примусового виконання обов'язку боржника в судовому порядку. Водночас зі змісту ст. III.-3:302 DCFR та коментарів до вказаної статті випливає, що йдеться насамперед про майнові обов'язки в зобов'язанні, які не пов'язані зі сплатою грошових коштів. Також слід враховувати такі виключення для примусового виконання як неможливість виконання та нерозумність примушування виходячи з особистого характеру виконання [16, с. 850, 853].

Виявлена через призму правил DCFR проблематика кваліфікації базового переддоговірного правовідношення як зобов'язання може бути врахована в процесі оновлення ЦК України. Додатково вона може розкриватися через застосування системно-структурного підходу шляхом звернення до сутності обов'язку кредитора прийняти виконання, строку (терміну) виконання зобов'язання, підтвердження виконання зобов'язання, наслідків порушення боржником негативного зобов'язання, обов'язку боржника виконати зобов'язання в натурі (ч. 1 ст. 527, ст. 530, ст. 545, ч. 2 ст. 611, ч. 1 ст. 622 ЦК України) [17].

Щодо німецької моделі, яка передбачає виникнення на підставі вступу в переговори зобов'язання враховувати права, правові блага та інтереси другої сторони (§ 241 (2), § 311 (2) Німецького цивільного уложення) [18], то вона відо-

бражає досвід німецького законодавця на шляху до формулювання відповідних положень, а тому потребує додаткового осмислення. Зауважимо лише, що згідно з таким підходом розмежовуються поведінкові обов'язки від обов'язків з надання, а також виокремлюються вузьке та широке розуміння зобов'язання, що в світлі норми § 311 (2) Німецького цивільного уложення може бути вельми специфічним для українського приватного права.

У площині DCFR відкритим залишається питання щодо можливості розуміння "duty" (обов'язок – В.К.) як конститутивного елементу для базового переддоговірного правовідношення, яке не є зобов'язанням. У коментарі до ст. III.–1:102 DCFR вказується, що обов'язок не передбачає наявності правовідносин і може не належати конкретному кредитору. Водночас прикладами називаються обов'язок бути законослухняним громадянином та обов'язок не завдавати шкоди іншим особам [16, с. 699]. На нашу думку, вказані обов'язки мають загальний та абсолютний характер на відміну від обов'язку добросовісної поведінки учасників переговорів. Крім цього, в Додатку «Визначення» зазначається, що обов'язок не завжди є аспектом правовідносин, а його порушення не завжди має наслідком відповідальність [16]. Отже, не виключається існування обов'язку в рамках правовідношення, а для порушення відповідного обов'язку учасником пере-

говорів характерною є відповідальність у разі наявності шкоди.

У зв'язку з цим, погоджуємося з цивілістами, які звертають увагу на те, що питання правової природи переддоговірного відношення та переддоговірної відповідальності вирішуються залежно від правових основ держави [19, с. 192].

Отже, висловлені міркування щодо проблематики визнання зобов'язальної природи базового переддоговірного правовідношення за результатами аналізу правил DCFR, а також зауваження щодо особливостей досвіду німецького законодавця, не означають категоричної неможливості обґрунтування базового переддоговірного правовідношення на основі здобутків національної приватноправової традиції. У разі законодавчого підпорядкування нормативному стандарту добросовісності виглядає недоцільним заперечення правового значення відповідної конструкції, у механізмі виникнення якої наявне волевиявлення суб'єктів, а соціальний зв'язок у якій індивідуалізується. У цивілістиці в цілому визнаним є існування відносних цивільних правовідносин, які не обмежуються зобов'язаннями [20, с. 62, 21, с. 47–48]. Такий підхід узгоджується з концепцією переддоговірної відповідальності як відповідальності *sui generis*, а також з виокремленням секундарних прав в регулятивному переддоговірному правовідношенні [2, с. 54].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
2. Карнаух В. С. Правове регулювання переддоговірних відносин в ЄС та Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 226 с.
3. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с.
4. Цивільне право України: погляд у майбутнє : збірник наукових праць до 70-річчя з дня народження Наталії Семенівни Кузнєцової / за заг. ред. Р. О. Стефанчука, О. О. Кота. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 622 с.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 вересня 2020 року в справі № 688/2908/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92137264> (дата звернення: 14.04.2025).
6. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія / Н. Ю. Голубєва. О. : Фенікс, 2013. 642 с.
7. Васильєв В. В. Укладення договору за рішенням суду: проблеми саморегулювання цивільних відносин. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 57. С. 66–69. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc57/14.pdf> (дата звернення: 29.03.2025).

8. Квіт Н. М. Переддоговірна відповідальність або «culpa in contrahendo» як перспектива для України. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 80–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_1_16 (дата звернення: 14.04.2025).
9. Борисова В. І. Оновлення Цивільного кодексу України: до проблеми недійсних та неукладених правочинів (договорів). *На шляху до європейського приватного права: збірник матеріалів XI Міжнародного цивілістичного форуму*. Київ: Київський регіональний центр НАПрН України 2021. С. 85–91.
10. Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2018. 411 с.
11. Надьон В. В. Захист прав учасників переддоговірних правовідносин: український та європейський досвід (доктрина та практика правозастосування). URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/342/9396/19626-1?inline=1> (дата звернення: 31.03.2025).
12. Чанишева А. Системно-структурний метод дослідження змісту зобов'язальних відносин. *Право України*. 2016. № 4. С. 109–115.
13. Майданик Н. Переддоговірні відносини у цивільному праві України: поняття, природа, реалізація. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 1. С. 58–61.
14. Куклева К. О. Переддоговірні зобов'язання в міжнародному приватному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 218 с.
15. Майданик Р. А. Розвиток приватного права України: монографія. К.: Алерта, 2016. 226 с.
16. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). URL: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf (дата звернення: 29.04.2025).
17. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.04.2025).
18. Bürgerliches Gesetzbuch. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (дата звернення: 14.04.2025).
19. Olena KOKHANOVSKA, Vadym TSIURA, Veleonin KOKHANOVSKYI. Pre-contractual relationship in the contract law of Ukraine and the DFCR: the problem of updating legal regulation in view of the reform of the Civil Code of Ukraine. *Revista Jurídica Portucalense*, 2023. P. 178–197. URL: <https://revistas.rcaap.pt/juridica/article/view/30500> (дата звернення: 14.04.2025).
20. Надьон В. В. Аналіз поділу цивільних правовідносин на абсолютні та відносні. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 122. С. 56–64.
21. Стефанчук М. О. До питання про динаміку суб'єктивного цивільного права. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4. С. 44–52.